

TÜRKİYE – İSRAİL İLİŞKİLERİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ

Gürkan YAMAN*

Türkiye - İsrail ilişkilerinin durumu, son yıllarda her iki ülke toplumunun ve dünya kamuoyunun önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. İsrail'in 27 Aralık 2008 tarihinde Gazze'de giriştiği “Dökme Kurşun” operasyonu ile iki ülke ilişkilerinde tansiyon yükselmiş; Davos krizi, askeri operasyonların iptali ve alçak koltuk krizi gibi olaylar bu gerilimi had safhaya taşımıştır. 31 Mayıs 2010 tarihinde, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın organize ettiği Gazze'ye yardım filosuna, İsrail Deniz Kuvvetleri'nin uluslararası sulara müdahalesi sonucu 9 Türk'ün hayatını kaybetmesi ise ikili ilişkilerde bir kırılma noktası olarak tarihteki yerini almıştır. Karşılıklı suçlamalar ve restleşmelerle tıkanan süreç, BM Palmer Raporu'nun yayımlanması ile artık durma noktasına gelmiştir. İlişkilerin tekrar normalleşmesi ve geliştirilmesi ise -birtakım önkoşullara bağlı olduğundan- kısa vadede mümkün gözükmemektedir. Türkiye - İsrail ilişkilerinin bugün gelmiş olduğu noktayı iyi analiz edebilmek açısından ilişkilerinin tarihsel seyrini bilmek bir zaruriyettir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, dönemin büyük güçleri ABD ve İngiltere'nin de desteğini alan Siyonist hareket hedefine ulaşmayı başarmış ve Filistin topraklarında 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsız İsrail Devleti resmen kurulmuştur. 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan Türkiye, halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkeler arasında bu anlamda ilk sırada yer almıştır. Türkiye ile yeni kurulan Yahudi devletinin ikili ilişkilerinin başlamasında ve gelişmesinde dönemin siyasi atmosferi etkili olmuştur. Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte komünist SSCB tehlikesine karşı Batı ittifakında yerini sağlamlaştırmak isteyen Türkiye - ABD'nin de aktif çabası ile- yeni kurulan Yahudi devletiyle ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiştir. Öte yandan Türkiye İsrail'le ilişki kurarken her zaman toplumsal talepleri de dikkate almak zorunda kalmıştır.[†] İsrail açısından ise Türkiye, İslam ideolojisinin hâkim olduğu ve Arap milliyetçiliğinin durmadan yükseldiği Ortadoğu coğrafyasında, gerek laik bir yönetime sahip oluşu ve gerek halkının Arap olmayışı dolayısıyla, desteğine ve işbirliğine ihtiyaç duyulan bir ülke olmuştur.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin seyri Ortadoğu'daki değişen güç dengeleri ve tehdit algılamalarıyla paralel ilerlemiştir. İlişkilerde ilk sorun, Türkiye'nin 1955 yılında Irak'la beraber oluşturduğu ve İngiltere, İran ve Pakistan'ın sonradan dâhil olduğu Bağdat Paketi'nde yer almasıyla ortaya çıkmıştır. Bu pakt İsrail tarafından, Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasında Arapların tarafında yer aldığı anlamına gelen bir girişim olarak algılanmıştır. 1956 yılında, “Suveys Krizi” patlak verdiğinde İsrail'in Mısır'a saldırması ise Türkiye'nin büyük tepkisine yol açmıştır. Müslüman Türk toplumunda İsrail'e karşı oluşan tepki, daha önceki gelişmelerle birleşince Türkiye, 1956 yılı kasım ayında İsrail büyükelçisini geri çekmiş, iki ülke arasındaki temsil düzeyi maslahatgüzarlık seviyesine düşürülmüştür.[‡]

* Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bilimsel Hazırlık Yüksek Lisans Öğrencisi

† “Türkiye-İsrail İlişkileri”, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz (SDE)

‡ “AGE”, SDE

Türkiye İsrail'i her ne kadar 1949 yılında resmen tanımış olsa da, ikili ilişkilerin gerçek anlamda miladı Ağustos 1958'de imzalanan askeri mutabakat olmuştur. İki ülke arasında gerçekleşen bu mutabakat, İsrail Başbakanı David Ben Gurion ve Türkiye Başbakanı Adnan Menderes arasında, sadece 10 kişilik üst düzey askeri ve sivil yöneticinin haberdar olduğu bir ortamda imzalanmıştır.[§] Askeri ve siyasi yönleri bulunan, İran'ın da sonradan dâhil olduğu bu anlaşma ile Ortadoğu da geniş bir istihbarat ağı kurulması öngörülmüştür. Böylesine gizli bir işbirliğinin oluşturulmasında Ortadoğu'daki ortak tehdit algılamaları etkili olmuştur; zira 1957 yılından itibaren Suriye SSCB ile işbirliğine başlamış ve Mısır ile Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır (1 Şubat 1958).

1967 yılına gelindiğinde gelişmekte olan Türkiye-İsrail İlişkileri bir kez daha sekteye uğramıştır. "Altı Gün Savaşları" olarak adlandırılan Arap-İsrail savaşını İsrail kazanmış ve İsrail Mısır'ın Sina Yarımadası'nı, Suriye'nin de Golan Tepelerini işgal etmiş, ayrıca tüm Kudüs'ü ele geçirmiştir. Türkiye savaş esnasında ve sonraki süreçte, Arap-İsrail mücadelesinde açıkça Araplardan yana tutum almıştır. 1969'da Müslümanlarca kutsal sayılan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'nın fanatik bir Yahudi tarafından kundaklanması olayı tüm İslam dünyasında olduğu gibi Türkiye'de de bir infiale yol açmış ve Türkiye'nin İsrail'e karşı tutumunu daha da sertleştirmesine neden olmuştur.

Türkiye-İsrail ilişkileri 1970'li ve 80'li yıllar boyunca genellikle soğuk seyretmiştir. 1973 yılındaki "Yom Kippur Savaşı" esnasında tarafsızlığını açıklayan Türkiye, SSCB'nin Türkiye hava sahasını kullanarak Mısır'a askeri malzeme götürmesine izin verirken, İsrail'e yardım etmek isteyen ABD'nin İncirlik Üssü'nü kullanmasını engellemiştir.** Ayrıca bu dönemde OAPEC üyesi ülkelerin İsrail'i destekleyen tüm ülkelere petrol ambargosu uygulayacağını açıklaması Türkiye'yi İsrail'e karşı temkinli davranmaya itmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin Ocak 1975'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanıyıp, örgütle yakın bir ilişki kurması da Türkiye-İsrail ilişkilerinin seyrini olumsuz etkilemiştir.

1980 yılında İsrail Kudüs'ü daimi başkenti ilan etmiştir. Bu hususta Müslüman Türk halkının hassasiyetleri bir kez daha ortaya çıkmış ve Türkiye İsrail'le olan ilişkilerini, diplomatik ilişkilerde en alt seviye olan ikinci kâtiplik düzeyine indirmiştir. İsrail'in 1982'deki Lübnan işgali Türk toplumunda tepkiyle karşılanmış olmakla birlikte bu olay aynı zamanda diplomatik ilişkilerin bir yumuşama dönemine girmesine vesile olmuştur. İşgal sırasında, Lübnan'a daha önceden yerleşmiş olan ASALA ve JCGA gibi Ermeni terör örgütlerinin kampları İsrail'in çağrısıyla operasyona katılan Türk kuvvetlerince ortadan kaldırılmıştır.^{††} Bu olay, bölgesel istihbarat anlaşmasının, imzalandığı 1958 yılından 1982

[§] Yiğit, Murat, "Türkiye-İsrail İlişkilerinin Tarihsel Seyri ve Çarpışma"

<http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=5117&pid=4553>

** "AGE", SDE

†† "AGE", SDE

yılına değin ilişkilerde birçok gerginlik yaşanmış olmasına rağmen, iki ülke çıkarlarının kesiştiği durumlarda geçerliliğini sürdürdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

1990'lı yıllar Türkiye-İsrail ilişkilerinin altın dönemi olmuştur. 90'lı yıllar boyunca iki ülke arasında pek çok üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiş, siyasi, ekonomik ve askeri anlaşmalarla ortak hareket alanları genişletilmiştir. 1994 yılında Türkiye Başbakanı Tansu Çiller, beraberindeki kalabalık heyetle yaptığı İsrail ziyareti sırasında ikili ilişkileri “stratejik ortaklık” olarak nitelendirmiştir. Bu dönemde özellikle güvenlik nedenli kaygılar iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Özellikle Suriye ve Irak'ın dağılan Sovyetlere ait silahları satın alması Türkiye ve İsrail'i işbirliği yapmaya sevk etmiştir. Öte yandan Türkiye'de faaliyet gösteren PKK'nın terör eylemlerini 90'lı yıllar boyunca artırarak devam ettirmesi ve Türkiye'nin güney komşularının PKK'yı desteklediğine yönelik inancı, Türkiye'nin İsrail'le pek çok alanda işbirliğine gitmesinde etkili olmuştur. Bu işbirliğine en güzel örnek PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinde Mossad'ın katkısı olmuştur. 90'lı yıllar boyunca işbirliğinin gelişmesinde diğer önemli etken de Türkiye-İsrail ilişkilerinin yumuşak karnı olan Filistin meselesindeki çözüm arayışlarının artması olmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye – İsrail ilişkilerinin seyri giderek değişmiş, ilişkiler 90'lı yılların stratejik ortaklık noktasından siyasal çekişme ve çarpışmalara doğru yol almıştır. 21. yüzyılın hemen başında hem Türkiye hem de İsrail'de gerçekleşen hükümet değişiklikleri krizin habercisi olmuştur.^{##} 2001'de İsrail'in başına geçen Ariel Şaron başbakanlığındaki yeni hükümetin sert Filistin politikaları, 2002'de Türkiye'de iktidara gelen AKP hükümetinden büyük tepki görmüştür. İsrail'in 2004'te Batı Şeria'da inşa ettiği güvenlik duvarı ve 2006'daki Lübnan müdahalesi gibi olaylarla gerilmeye başlayan ilişkiler, 27 Aralık 2008'de Gazze Şeridi'nde başlatılan “Dökme Kurşun” operasyonu ile bir bunalıma doğru yol almıştır. Bu saldırının tam da Suriye-İsrail barış görüşmelerinde Türkiye'nin arabuluculuk rolü üstlendiği bir dönemde yapılması Türkiye'nin tepkisini daha da arttırmıştır.

2010 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Davos krizi, askeri operasyonların iptali ve alçak koltuk krizi gibi olaylarla daha da gerilmiş olan Türkiye - İsrail ilişkileri, 31 Mayıs gecesi gerçekleşen kanlı “Mavi Marmara” baskını sonucu artık kopma noktasına gelmiştir. Nitekim BM Palmer Raporunun açıklanmasının ardından 2 Eylül 2011 tarihinde Türkiye İsrail'e yönelik 5 maddelik yaptırım paketini açıklamıştır. Böylece tüm askeri anlaşmalar askıya alınmış ve diplomatik ilişkiler 2. kâtiplik düzeyine indirilmiştir.

^{##} Yiğit, Murat, AGE

İsrail'in kurulduğu günden beri Türkiye ile İsrail arasında, zaman zaman bir kısım sürtüşmeler ve siyasi krizler yaşanmış olsa da ikili ilişkiler sürekli olarak sürdürülmüştür.^{§§} Bugün gelinen noktada her ne kadar iki ülke ilişkilerinde bir siyasal çıkmaza girilmiş gibi gözükse de ekonomik anlamda işbirliğinin artarak devam ettiği görülmektedir. İsrail Merkezi İstatistik Bürosu tarafından açıklanan verilere göre, İsrail ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi 2010 yılında bir önceki yıla göre %26 artarak, \$ 2.473 milyar'dan \$ 3.124 milyar'a yükselmiştir.^{***} 2011 yılında da ikili ticaret hacminin artacağı öngörülmektedir.

Öte yandan İsraili işadamlarının faaliyet gösterdiği ülkeler sıralamasında Türkiye, ABD ve İngiltere'nin ardından 3. sırada gelmektedir.^{†††} Ekonomik olarak bu kadar bütünleşmiş ve köklü ilişkilere sahip olan Türkiye ve İsrail Ortadoğu'nun en büyük siyasi, askeri ve ekonomik güçleridir. Geçmişte olduğu gibi bugün de gelecekte de ilişkilerin doğası ve bürüneceği şekil, Ortadoğu coğrafyasını ve güç dengelerini kaçınılmaz olarak etkileyecektir.^{†††}

^{§§} Durmuş, Remzi, "Türkiye İsrail İlişkilerinin Geleceği", TUIÇ Akademi

^{***} <http://www.israeltrade.org.tr/content/view/335/1/>

^{†††} <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

^{†††} Sanberk, Özdem, "Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceği" Konferansı Açılış Konuşması, USAK